

Павленко Жанна, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії, Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна
e-mail: zhannapavlenko4@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6408-4299>

Антонов Артур, студент господарсько-правового факультету,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна
e-mail: a.o.antonov@nlu.edu.ua
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-2506-388X>

«ГІБРИДНА ВІЙНА»: АНАЛІЗ ВИЗНАЧЕНЬ ПОНЯТТЯ

В статті проаналізовані суттєві ознаки поняття «гібридна війна», серед яких окремо виділено матеріальний та інформаційний компоненти; названі елементи даного класу. Обґрунтовано, що конструювання даного поняття має практичне значення, оскільки від цього залежить те, як держава сприймає гібридні загрози і як реагує на них.

Ключові слова: інформаційна війна, кібервійна, гібридна війна, гібридні загрози, інформаційне суспільство.

Постановка проблеми. Сьогодні людство стоїть перед викликом конфліктів нового типу, для яких все частіше використовують поняття «гібридна війна», а також поняття асиметрична, неконвенційна, нелінійна, сіра війна, війна нового покоління, четвертого та п'ятого поколінь тощо, при яких розмиваються грані між війною та миром і використовуються інструменти, які традиційно не є частиною воєнних дій.

Оскільки логічні характеристики поняття «гібридна війна» ще остаточно не визначено, а достаток термінології відображає, зокрема, проблеми, з якими зіштовхуються аналітики при класифікації складних збройних конфліктів сучасного світу, то визначення змісту й обсягу поняття «гібридна війна» може задати рамки того, як держави сприймають і як реагують на гібридні загрози, а також які державні відомства беруть участь у протидії їм. Тому розв'язання цієї проблеми є актуальним і має не лише теоретичний сенс.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє констатувати, що наукові доробки стосовно означеної проблематики здійснюються здебільшого в межах воєнних та політичних наук, хоча ці дослідження вимагають у першу чергу глибокого й ретельного філософського, зокрема логіко-методологічного, осмислення з метою конструювання поняття «гібридна війна».

Варто зазначити, що після початку російської агресії проти України у 2014 р. в світі експонентно зростає кількість досліджень, присвячених проблематиці гібридних війн як у працях зарубіжних вчених, так і вітчизняних науковців. Важливі дослідження в цій царині були зроблені в роботах М. Айшервуда [17], Р. Аркоса [12], М. Джонса [18], Пінненіємі К. [22], Сміта Х. [12], Дж. Уізера [24], Ф. Хоффмана [16] та ін. До вітчизняних вчених, які займаються вивченням феномену інформаційної та гібридної війни, належать В. Горбулін [7], Ю. Даник [2], Є. Магда [3, 4], Т. Малярчук [2], Г. Почепцов [5], А. Сиротенко [1], Г. Яворська [10] та ін.

Формулювання цілей. Складні виклики, що постали перед нашим суспільством, потребують подальшого ретельного дослідження, тому метою цієї статті є осмислення результатів дискусій, які точилися навколо цієї теми останнім часом задля уточнення змісту, який вкладають у поняття гібридної війни науковці та політичні аналітики та з'ясування обсягу даного поняття для конструювання визначення, оскільки від цього залежить, як держава сприймає гібридні загрози і як реагує на них.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що для того, щоб сконструювати поняття, необхідно визначити його дві логічні характеристики: зміст, який складає сукупність суттєвих ознак поняття, та обсяг, що є множиною (класом) предметів, кожен з яких є носієм ознак, що складають зміст поняття. Треба визнати, що поняття «гібридна війна» відсутнє в будь-яких офіційних міжнародно-правових документах. Цей термін не має усталеного визначення, а концепція «гібридного» типу війни (hybrid warfare) не є офіційною. Натомість, як зазначають Р. Аркос і Х. Сміт у статті «Цифровий зв'язок і гібридні загрози», концепція «гібридних загроз» (Hybrid Threats) увійшла в офіційні документи та стратегії безпеки багатьох держав. І ЄС, і НАТО вжили серйозних заходів для протидії діяльності, пов'язаної з гібридними загрозами [12]. На початку XXI ст. термін «гібридна війна» почали використовувати в документах з безпеки США і Великої Британії. На думку А. Аббасі, «підходи, які називаються гібридною, 4-м поколінням, 5-м поколінням, нетрадиційною, асиметричною та кібервійною, набувають популярності» [11, с. 1].

Неможливо зрозуміти поняття «гібридна війна» без його родового поняття – «війна», суттєвими ознаками якого вважається організована збройна боротьба між державами, суспільними класами тощо; конфлікт, що здійснюється силою

зброї, як між країнами, так і між сторонами всередині країни; період збройної ворожнечі або активних військових операцій, що здійснюються наземним, морським або повітряним шляхом. Г. Яворська вказує родовим до поняття «гібридна війна» поняття «збройний конфлікт» та розкриває у визначенні обсяг останнього: «Сучасні війни експерти розглядають як різновид ширшого поняття – «збройний конфлікт» (armed conflict), яке передбачає дві обов'язкові складові частини – наявність організованих озброєних контингентів та залученість до бойових дій певної інтенсивності. З цього визначення випливає, що війну трактують як насамперед фізичний, матеріальний феномен – це зброя (танки, літаки, ракети, кораблі тощо), її застосування, нанесення ударів, захисні дії, руйнування об'єктів» [10, с. 42]. Проте Є. Магда дає сучасне бачення цього явища: «...війна – це не лише безпосередньо бойові дії, але і конкуренція економік, способів життя і мислення правителів, змагання систем державного управління, сутичка потенціалів і протистояння ідеологій» [3, с. 12].

Hybrid – поєднання різнорідних елементів у цілісному фізичному об'єкті, явищі або дії. Як зазначають К. Пінненіємі та М. Йокела: «У сучасній західній мові гібридний префікс має різні значення. Найчастіше він використовується для опису зростаючої непередбачуваності та різноманітності загроз для націй» [22]. Warfare – похідне від war (війна, стан та ситуація воєнного конфлікту) і означає «сукупність засобів та особливостей ведення війни». А термін «hybrid warfare» буквально означає «гібридні засоби ведення війни». Ф. Хоффман, колишній офіцер морської піхоти, науковий співробітник Міністерства оборони США, у своїй статті «Гібридна війна та її виклики» зазначає: «Те, що раніше можна було розкласти по полицях – це тероризм, а це звичайна війна, це кримінал, а це партизанська війна, – сьогодні змішалось... Цей конструкт найчастіше називають «гібридною війною», у якій противники використовують різне, найчастіше унікальне поєднання гібридних загроз і тактик, націлених на вразливість держави... Гібридна війна – це набагато більше, ніж просто конфлікт між державами або іншими збройними групами. Це використання різних гібридних форм конфлікту» [16]. Професор Дж. Уізер, відставний британський офіцер і колишній дослідник історії воєнних дій, який викладав, зокрема, в Академії ФБР, Школі НАТО, Женевському центрі політики безпеки та в різних штабних коледжах та військових університетах у Європі та Євразії дисципліни, що пов'язані з безпекою, тероризмом, способами ведення воєнних дій, у роботі «Сенс гібридної війни» слушно зазначив: «Гібридні методи ведення війни не змінюють сутність війни. Насильство залишається основою гібридної війни, як і за будь-якої іншої форми війни, і їх мета та сама, як і за будь-якого іншого акту війни, а саме використовувати загрозу застосування або застосування організованого насильства для отримання фізичних або психологічних переваг перед противником» [24, с. 89].

Проте гібридна війна – це далеко не лише використання різних засобів і форм воєнного конфлікту. М. Айшервуд в монографії «Повітряна міць для гібридної війни» зазначає, що ця війна стирає розбіжності між суто конвенційною та типовою нерегулярною війною, зробивши акцент на тому, що «гібридний противник» може розчинятися серед цивільного населення, діяти з позицій «електронних схованок» у глобальному телекомунікаційному просторі [17]. Отже, ми переходимо від військової до інформаційної складової гібридної війни.

Автори колективної монографії «Воєнні аспекти протидії «гібридній» агресії: досвід України» тлумачать це поняття таким чином: «“гібридна війна” передбачає досягнення цілей завдяки застосуванню інформаційних, електронних, кібернетичних операцій у поєднанні з діями збройних сил, спеціальних служб та економічним тиском» [1, с. 12]. Д. Євстаф'єв та А. Манойло вважають гібридну війну продовженням розвитку технології інформаційної війни та психологічних операцій, хоча сам термін «інформаційна війна», на їх думку, протягом багатьох десятиліть не сприймався серйозно, доки військові США в 1988 р. не внесли термін «психологічна операція» до польового уставу Армії США.

Д. Євстаф'єв та А. Манойло визначили ознаки сучасної інформаційної війни як внутрішньо суперечливі: вони одночасно територіально локалізовані і територіально необмежені, а головне – можуть легко доповнити іншими інструментами впливу, спрямованими на підрич внутрішньої стійкості соціально-політичної системи країни [19]. Також ці автори сформулювали важливу базову констатацію: «Поза системою інформаційних маніпуляцій та інформаційного впливу на потенційного противника реалізація потенціалу гібридних війн неможлива. Гібридні війни можуть здійснюватися при мінімізації прямого силового впливу, але не можуть здійснюватися без інформаційного впливу» [19].

К. Демчак вважає, що «кіберконфлікт, кібервійна, російська «гібридна війна» і навіть китайські «війни в умовах інформатизації» – усі вони відображають реальність, що виникає з конфлікту між державами в глибоко кібернетичному, незахідному світі» [15]. Г. Почепцов у своїй статті «Гібридна війна: інформаційна складова» зазначає: «Гібридна війна розгорнута на усіх можливих напрямках. Це не лише інформаційна війна, а й одночасно й економічна, репутаційна, смислова, людська. На неї повинні працювати всі, хто має вплив на населення: актори, співаки, письменники, режисери. Військові дії задають лише фон для більш масштабної війни в людському розумінні» [5]. Автор цієї роботи виокремлює елементи ведення гібридної війни, наприклад, купівля медіа, підтримка політичних партій, розвідувальне проникнення в європейські структури, встановлення зв'язків між релігійними інститу-

ціями, використання нерозв'язаних етнічних конфліктів тощо. На основі цього Г. Почепцов робить такий висновок: «Гібридна війна буде надавати перевагу тому, хто вміє працювати з масовою свідомістю. Сторона, що атакує, повинна доводити справедливість своїх дій як власному народові, так народу, на який націлена атака. А для атакованої сторони досить важко давати відповідь такій неоголошеній війні. Гібридна війна стала здобутком нового часу саме тому, що багато потрібних для неї завдань можна виконати за рахунок інформаційного компоненту. Чим сильнішим стає розвиток інформаційного компоненту, тим легшим буде виконання цих завдань» [5]. О. Мелих та А. Корбут у своїй статті [20], проаналізувавши сегменти медіапростору, надають комплексний аналіз того, як розважальні медіа можуть підірвати стійкість і безпеку країни в умовах гібридної війни на прикладі України, з метою продемонструвати роль розважальних ЗМІ у стійкості країн і як вони використовуються в контексті гібридної війни. Авторки стверджують, що «це підриває стійкість країн і ставить під загрозу їхню національну безпеку, особливо в контексті гібридної війни», адже «інформація має великий вплив на стійкість країн і на їх здатність протистояти зовнішньому впливу на внутрішню політику» [20, с. 25–27]. Г. Яворська зазначає: «Гібридний конфлікт не обмежується медійною сферою, а виходить за її межі. Крім паперових, електронних та інтернет-медіа він охоплює широкий спектр соціальної комунікації, починаючи від приватних розмов на теми тих або інших різновидів протистояння і закінчуючи перемовинами дипломатів, які намагаються віднайти дипломатичне розв'язання конфлікту» [10, с. 44]. У свою чергу, Є. Магда дане поняття визначає як «сукупність заздалегідь підготовлених і оперативно реалізованих дій військового, дипломатичного, економічного, інформаційного характеру, спрямованих на досягнення стратегічних цілей» [4, с. 8].

Дж. Уізер використовує історичний метод для виокремлення видової ознаки поняття «гібридна війна», як паралельне використання конвенційних і нерегулярних сил в одній і тій же військовій кампанії. Він зазначає, що історичний підхід доводить, що гібридні війни не є чимось принципово новим, а сягають далеко в минуле, ще до часів Пелопоннеської війни. Автор пише: «Нерегулярні бійці довели, що можуть стати прокляттям для численних конвенційних збройних сил. Такі величезні армії, як Велика армія Наполеона і Вермахт Гітлера, важко боролися з нерегулярними бійцями, які розуміли і використовували місцевий людський і географічний ландшафт і нападали на вразливі бази постачання та лінії комунікацій. Згодом партизанські операції починали істотно впливати на ширші конвенційні військові кампанії, частиною яких вони були. Нещодавні антиповстанські кампанії в Іраку та Афганістані вкотре показали, наскільки важко перемогти переконаних нерегулярних бійців без порушення людських прав місцевого населення, тим са-

мим підриваючи внутрішню та міжнародну громадську підтримку кампанії» [24, с. 85–86].

Відомо, що зміст поняття задає його обсяг – елементи відповідного класу, кожен з яких є носієм суттєвих ознак даного поняття. Вразливість держави перед гібридними загрозами підвищують переважні етнонаціоналістичні проблеми, релігійна радикалізація, політична нестабільність та соціально-економічні проблеми [11, с. 1]. Ці ознаки підсилюють висновок більшості аналітиків стосовно індивідів класу «гібридна війна». До цього класу відноситься, зокрема, Друга ліванська війна (2006 р.) [16, с. 37], триваючий конфлікт у Сирії з точки зору його природи, використовуваних методів та учасників [18, с. 54], конфлікт між Пакистаном та Індією [11, с. 54].

Дж. Уізер відзначає, що сучасні гібридні війни відрізняються також комбінуванням конвенційних та нерегулярних методів війни: «Під час війни з Грузією у 2008 році Росія, наприклад, використала поєднання регулярних збройних сил, південноосетинських та абхазьких міліцій та російських сил особливого призначення (СОП), які діють під прикриттям способу «місцевої оборони» [24]. Дослідження вітчизняних науковців показують, що це явище притаманне й Україні, й не лише в сучасних умовах. Так, М. Тараненко в своєму дослідженні [9] це наочно демонструє стосовно здійснювання політичних маневрів щодо створення радянських республік більшовицьким керівництвом ще на початку ХХ ст. Також автор порівнює прояви гібридної війни, які були в минулому та стосувалися дещо інших держав, із сучасною картиною, яка притаманна Україні. Наприклад, коли Радянський Союз намагався знищити суверенітет Фінляндії в 1939 р., керівництво СРСР створювало в Москві «тимчасовий народний уряд» з метою перетворення Фінляндії на частину Радянського Союзу, хоча народний комісар закордонних справ СРСР Молотов заперечував сам факт війни проти Фінляндії та стверджував, що Радянський Союз лише надає допомогу уряду Фінляндської демократичної республіки. Тут можна провести паралель сучасної політики РФ щодо України з форматом утворення квазіреспублік «ЛНР» і «ДНР».

Г. Яворська пише: «Поняття гібридної війни виявилось теоретично й практично найбільш придатним для визначення характеру російської агресії проти України» [10, с. 41]. Можна стверджувати, що на сучасному етапі точиться справжня гібридна війна з усіма її проявами між Україною та Російською Федерацією, яка не лише є агресором у цій війні, а й є найбільшою загрозою стабільності та демократії політичних інститутів на пострадянському просторі та в західних країнах: «Кремль використовує всі можливі засоби гібридної експансії, щоб дискредитувати та підірвати демократичні цінності західного суспільства. Зокрема, це пропаганда, яка дозволяє сильно маніпулювати громадською думкою та дестабілізувати громадянське суспільство, спонука-

ючи громадян сумніватися у правдивості чи неупередженості новин, які вони отримують із державних інформаційних джерел. Значну загрозу становлять політичні кібератаки, які російські спецслужби використовують для тиску чи фальсифікації виборів у низці західних країн, а також фінансова та пропагандистська підтримка політичних партій, лояльних до Кремля», - зазначають автори дослідження [23, с. 32].

Дж. Уїзер значну увагу приділяє російським методам введення війни, серед яких називає не лише традиційне поєднання конвенційних і нерегулярних бойових операцій, але й підтримку і заступництво політичних протестів, економічний примус, кібероперації та, зокрема, інтенсивну дезінформаційну кампанію [24]. На його думку, багато з методів, які Росія застосувала в Україні, сягають радянської доби та використання маскуванню, або військової дезінформації, які були ефективно використані радянськими силами під час Другої світової війни та у проксі конфліктах під час Холодної війни. Що стосується методів ХХІ ст., то розвиток інформаційних технологій дозволив російському керівництву у широкому масштабі використовувати мультимедійну пропаганду та дезінформацію, що призвело до ведення Росією широкої «інформаційної війни» як проти України, так і проти Заходу, тому стратеги повинні вирішувати, як найкраще впоратися з методами, які застосовує противник. Г. Яворська приділила увагу перспективам такої війни: «Фактор перспективи у цій гібридній війні спрацьовує таким чином, що агресор намагається ідентифікувати себе як миротворця, приписуючи об'єктові нападу роль нападника. Стратегічні партнери України виявляються чутливими до цих інтерпретацій через відсилки до миру як абсолютної цінності. Їхні національні інтереси полягають у зацікавленості в найшвидшому завершенні конфлікту, ліквідації гарячої точки в Європі, на кордонах ЄС та на східному та південно-східному флангах НАТО» [10, с. 44]. І як слушно зазначила авторка: «Для України питання перемоги є життєво важливим, проте єдиної зрозумілої формули нині у нас нема» [10, с. 46]. Можна стверджувати, що для України це питання життя та смерті, адже триваюча гібридна українська війна між проросійськими сепаратистами та урядом на Донбасі, продуктивному ядрі України, завдала серйозних наслідків для країни. Ю. Блуц і М. Валенте в своєму дослідженні [13], використовуючи панельні дані між країнами за період 1995–2017 рр., оцінили наслідки впливу війни на Донбасі на ВВП України. Авторки зазначають, що війна на Донбасі призвела до значного занепаду економіки України, а саме: «ВВП України на душу населення, втрачений унаслідок війни, становить у середньому 15,1% за 2013–2017 роки. Окремий аналіз для постраждалих регіонів Донецької та Луганської вказує на середній причинно-наслідковий ефект у 47% за 2013–2016 роки». І у висновку авторки пишуть наступне: «Слід

оцінити, як витрати змінюються з часом, зокрема, чи збільшуються масштаби очікуваних руйнівних наслідків, оскільки більше робочої сили та інвестицій тікає з держави. Ці знання мають вирішальне значення для пом'якшення згубних наслідків конфлікту та ефективнішого надання цільової допомоги та інвестицій» [13]. М. Осійчук та О. Шепотило в результаті дослідження виявили, що російсько-українська гібридна війна негативно впливає на сфери добробуту жителів обох країн, переважно через погіршення фінансового самопочуття [21]. Проте автори зазначають наступне: «Однак тривалість ефекту різна. У Росії він переважно зник після першого року конфлікту, коли розглядався повномасштабний конфлікт між Росією та Україною як можливість, тоді як в Україні вона залишалася значною протягом усього періоду». Окрім того, на думку авторів, гібридна війна негативно впливає як на фізичне, так і на психічне здоров'я жителів обох країн – сторін конфлікту [21].

Багато дослідників намагаються знайти рецепт перемоги України у гібридній війні проти Росії. Доктор Д. ван Пьювельде, асистент-професор з дослідження проблем безпеки та помічник керівника з наукової роботи в Національному інституті проблем безпеки, рекомендує забути про все «гібридне» і зосередитися на специфіці та взаємопов'язаності загроз, що стоять перед ними, адже ведення бойових дій, чи то в давні часи, чи в сучасну епоху, чи вони гібридні чи ні, – це завжди складна справа, і навряд чи можна вмістити це в один прикметник [6]. К. Пінненіємі та М. Йокела також звертають увагу на те, що гібридний вплив є специфічним явищем, а «встановлення “стандартної” моделі гібридної війни є складним і майже нелогічним. Очевидно, є спокуса пояснити будь-які складні та незрозумілі питання як гібриди» [22]. Проте Г. Яворська дещо іншої думки: «Для опору та стримування агресора Україні разом з її міжнародними партнерами необхідно мати чітке розуміння природи й характеру цього конфлікту» [10, с. 41]. Одні дослідники наполягають на цілісному державному чи комплексному підході, що включає координацію та спрямування всіх ефективних інструментів державної сили [24, с. 100] і наголошують на формуванні моделі системи національної безпеки та оборони [7, с. 488]; інші вважають, що пріоритетним напрямком оборонної реформи є модернізація системи управління сектором безпеки та оборони з метою приведення його у відповідність до сучасних військових конфліктів, досягнення оперативної сумісності сил оборони України, системного переходу на стандарти НАТО (STANAG) в організації, озброєнні та підготовці військ (сил), а також у системі оперативного прийняття рішень» [14, с. 158–159]; треті роблять акцент на необхідності розгляду та врахування не лише суто військових аспектів, а й політичних, соціокультурних, техніко-економічних та геополітичних фреймів військового конфлікту [4, с. 13]; четверті бачать

необхідність у реорганізації менеджменту та захисту проти м'яких і військових способів впливу, використанні передових технологічних систем та наданні найвищого пріоритету освіті та науці як інструментам створення технологічно інтенсивних засобів воєнних дій, застосовуючи новаторські технології управління та сприяючи швидкій та переконливій перемозі у нинішніх та майбутніх військових конфліктах [2, с. 26]; п'яті підкреслюють, що своєчасна, прозора та надійна інформація має бути пріоритетом уряду під час конфлікту, а також уряд повинен розвивати програми профілактичних заходів, що допоможе запобігти довгостроковій перспективі впливу конфлікту на здоров'я [21, с. 25]; деякі дослідники бачать можливий рецепт перемоги в пошуку інших політичних і дипломатичних важелів тиску на агресора; посиленні кадрового потенціалу української дипломатії; більшій активності та наполегливості в питаннях введення миротворчого контингенту ООН чи місії ОБСЄ; практичному доведенні послідовності й наполегливості у проведенні демократичних реформ; безкомпромісній боротьбі з корупцією; проведенні активної і наступальної контрпропагандистської роботи; збереженні єдності національної ідеї [9, с. 198–199]. Проте варто звернути увагу і на те, які шляхи до перемоги у гібридній війні зображують автори, які розглядають дане явище і в інших країнах. Наприклад, А. Аббасі, який аналізував гібридну війну, що ведеться проти Пакистану, зробив у своєму дослідженні акцент на стратегіях управління сприйняттям і у висновку зазначив наступне: «...управління сприйняттям є тонким мистецтвом, яке вимагає ретельного планування і може бути успішним лише тоді, коли ефективно усуваються бар'єри культури, процвітаючі точки зору, релігійні натхнення та історично існуючі наративи» [11, с. 24]. Проте варто дослухатися і до слів Г. Яворської: «Сторона, що перемогла, декларує закінчення війни, а протилежна сторона визнає себе переможеною. Але цей сценарій в умовах гібридної війни є майже неймовірним. Агресор, який не визнає свою роль як учасника конфлікту і репрезентує себе як миротворця, не передбачає для себе, відповідно, будь-якого визнання поразки. Ще складніше говорити про зміст перемоги й поразки в умовах, коли час і форми завершення гібридного конфлікту залишаються невизначеними... Специфіка гібридної війни потребує створення власного переконливого розуміння змісту перемоги над ворогом» [10, с. 46].

Ситуації на кордонах Білорусі з Польщею, Литвою та Латвією також можна віднести до класу «гібридна війна», оскільки цьому явищу притаманні всі ознаки поняття «гібридна війна»: дії – підготовлені заздалегідь, реалізовані оперативно, носять як військовий, так і дипломатичний, і економічний, і інформаційний характер, і всі вони спрямовані на досягнення стратегічно-політичних цілей. На думку проф. Б. Соколова: «Білоруський диктатор веде “гібридну війну” проти Євросоюзу, спочатку завівши літа-

ками біженців із Близького Сходу до Білорусі, а потім під конвоєм білоруських силовиків направляє їх до кордонів країни з Польщею, Литвою і Латвією» [8].

Висновки. Аналіз низки визначень поняття «гібридна війна» дає змогу виділити родову ознаку та з'ясувати відповідні видові ознаки даного поняття, зокрема, матеріальний та інформаційний компоненти, завдяки чому уникнути як помилки широкого визначення, яке стає надто всеосяжним для практичного використання політиками, так і помилки вузького визначення, що загрожує неусвідомленням політиками значення багатьох нетрадиційних технологій, що використовуються супротивником, як доповнення до застосування військової сили та усвідомити індивіди даного класу.

Родовою ознакою поняття «гібридна війна», як і при будь-якій іншій формі ведення війни, є конфлікт, пов'язаний із використанням організованого насильства чи загрозою його застосування з метою отримання фізичних чи психологічних переваг перед противником, а специфічними видовими ознаками даного поняття є спеціальні методи і форми, які використовуються для досягнення цілі; розмивання грані між війною та миром; учасники конфлікту та інструменти, які традиційно не є частиною воєнних дій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воєнні аспекти протидії «гібридній» агресії: досвід України : монографія / за заг. ред. А. М. Сиротенка. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. 176 с.
2. Даник Ю., Малярчук Т., Бриггс Ч. Гибридная Война: Хай-Тек, Информационные и Кибер Конфликты. *Connections: QI*. 2017. № 16. С. 5–27. URL: <http://connections-cj.org/ru/article/gibridnaya-voyna-hay-tek-informacionnye-i-kiber-konflikty> (дата звернення: 27.01.2022).
3. Магда Є. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків : Віват, 2015. 304 с.
4. Магда Є. Гібридна війна: сутність та структура феномену. *International relations, part «Political sciences»*. 2014. №4. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2489/2220 (дата звернення: 27.01.2022).
5. Почепцов Г. Гібридна війна: інформаційна складова. *Media Sapiens*. 2015. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/gibridna_viyna_informatsiyna_skladova/ (дата звернення: 27.01.2022).
6. Пьювельде Д. Гибридная война – существует ли она вообще? *NATO Review*. 2015. URL: <https://www.nato.int/docu/review/ru/articles/2015/05/07/gibridnaya-vojna-sushchestvuet-li-ona-voobshche/index.html> (дата звернення: 27.01.2022).
7. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / Безсмертний Р. П. та ін. ; за ред. В. П. Горбуліна. Київ : НІСД, 2017. 496 с.
8. Соколов Б. Гібридна війна в дії. *День*. 11 листопада 2021. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/den-planety/gibrydna-viyuna-v-diyi> (дата звернення: 27.01.2022).

9. Тараненко М. Гібридна війна в Україні: історія та сучасність. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2016. Вип. 3/4 (31/32). С. 190–200. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/25058/1/VPSP2016-3-4_190-200.pdf (дата звернення: 27.01.2022).
10. Яворська Г. Гібридна війна як дискурсивний конструкт. *Strategic priorities*. 2016. № 4 (41). С. 41–48. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/yavorskaya.pdf> (дата звернення: 27.01.2022).
11. Abbasi A. Hybrid War Threats and Essence of Perception Management: Challenges for Pakistan. *IPRI JOURNAL*. 2020. XX (2). P. 1–24. URL: <https://doi.org/10.31945/ippij.200201> (Last accessed: 27.01.2022).
12. Arcos, R. & Smith, H. (2021). Digital Communication and Hybrid Threats. Presentation. *Icono*. 14, 19 (1). P. 1–14. URL: <https://icono14.net/ojs/index.php/icono14/article/download/1662/1796?inline=1> (Last accessed: 27.01.2022).
13. Bluszcz J, Valente M. The Economic Costs of Hybrid Wars: The Case of Ukraine. *Defence and peace economics*. 07.2020. P. 1–25. URL: <https://doi.org/10.1080/10242694.2020.1791616> (Last accessed: 12.12.2021).
14. Bratko A., Zaharchuk D., Zolka V. Hybrid warfare – a threat to the national security of the state. *Revista de Estudios en Seguridad Internacional*. 2021. Vol. 7, № 1. P. 147–160. URL: <http://www.seguridadinternacional.es/revista/> (Last accessed: 12.12.2021).
15. Demchak C. Cybered conflict, hybrid war, and informatization wars. *Routledge Handbook of International Cybersecurity*. 2020. URL: <https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9781351038904-5> (Last accessed: 27.01.2022).
16. Hoffman F. Hybrid Warfare and Challenges. *JFQ*. 2009. Vol. 52. P. 34–39. URL: https://www.academia.edu/22884324/Hybrid_Warfare_and_Challenges (Last accessed: 27.01.2022).
17. Isherwood M. Airpower for Hybrid War. *Air Force Magazine*. 2009. Vol. 92, № 10. URL: <https://www.airforcemag.com/article/1009hybrid/> (Last accessed: 27.01.2022).
18. Jones M., Bachmann S. D. Syria – A Hybrid War Case Study. *Journal of Military and Strategic Studies*. 2021. Vol. 21, Issue 1. P. 33–55. URL: <https://jmss.org/article/view/73754/55220> (Last accessed: 12.12.2021).
19. Manoilo A., Yevstafiev D. Information Wars and Psychological Operations as the Basis for New Generation Hybrid Wars. *Istoriya*. 2021. V. 12. Issue 6 (104). URL: <https://history.jes.su/s207987840016037-9-1/> DOI: 10.18254/S207987840016037-9 (Last accessed: 12.12.2021).
20. Melykh O., Korbut A. Entertainment media in the context of hybrid war in the post-Soviet countries: the case of Ukraine. *Economic Annals-XXI*. 2020. № 182 (3/4). С. 25–33. URL: <https://doi.org/10.21003/ea.V182-03> (Last accessed: 12.12.2021).
21. Osiichuk M., Shepotylo O. Conflict and well-being of civilians: The case of the Russian-Ukrainian hybrid war. *Economic Systems*. 2020. Vol. 44(1). С. 1–31. URL: <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0939362518303960?token=0DDF783C7B BE1389C530DE9313E26B3E573F0AF042D888DAFF1D39DE6307F94D9BA9C4>

- F4CBED3CAE14A1D40E73ED8B4B&originRegion=e-u-west-1&originCreation=20220126201135 (Last accessed: 27.01.2022).
22. Pynnöniemi K., Jokela M. (2020) Perceptions of hybrid war in Russia: means, targets and objectives identified in the Russian debate. *Cambridge Review of International Affairs*. 2020. Vol. 33, №6. С. 828–845. URL: <https://doi.org/10.1080/09557571.2020.1787949> (Last accessed: 12.12.2021).
23. Tkachuk I., Shynkarenko R., Tokovenko O., Svorak S, Lavoryk A. Hybrid threats and the transformation of the state political institute: a neo-institutional approach. *Journal of interdisciplinary research*. 2021. Special Issue, № 11/01-XVI. URL: http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110116/papers/A_05.pdf (Last accessed: 12.12.2021).
24. Wither J. K. Making Sense of Hybrid Warfare. *Connections QJ 15*. 2016. №2. P. 73–87. <http://dx.doi.org/10.11610/Connections.15.2.06>. URL: <http://connections-qj.org/article/making-sense-hybrid-warfare> (Last accessed: 27.01.2022).

REFERENCES

1. Syrotenko, A et. al., eds. (2020). Voienni aspekty protydii «hibrydnii» ahresii: dosvid Ukrainy : monohrafiia. Kyiv: NUOU im. Ivana Cherniakhovskoho. [in Ukrainian].
2. Danik, Yu., Malyarchuk, T., Briggs, Ch. (2017). Gibridnaya Vojna: Haj-Tek, Informacionnye i Kiber Konflikty. *Connections: QI, 16, 5–27*. URL: <http://connections-qj.org/ru/article/gibridnaya-voyna-hay-tek-informacionnye-i-kiber-konflikty> [in Russian].
3. Mahda, Ye. (2015). Hibrydna viina: vyzhyty i peremohty. Kharkiv: Vivat. [in Ukrainian].
4. Mahda, Ye. (2014). Hibrydna viina: sutnist ta struktura fenomenu. *International relations, part «Political sciences», 4*. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2489/2220 [in Ukrainian].
5. Pocheptsov, H. (2015). Hibrydna viina: informatsiina skladova. *Media Sapiens*. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/gibridna_viyna_informatsiyna_skladova/ [in Ukrainian].
6. P'yuvel'de, D. (2015). Gibridnaya vojna – sushchestvuet li ona voobshche? *NATO Review*. URL: <http://www.nato.int/docu/review/ru/articles/2015/05/07/gibridnaya-vojna-sushchestvuet-li-ona-voobshche/index.html> [in Russian].
7. Bezsmertnyi, R., et al. (2017). Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front : monohrafiia. In: V. P. Horbulina, ed. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
8. Sokolov, B. (2021). Hibrydna viina v dii. *Den*. URL: <http://day.kyiv.ua/uk/article/den-planety/gibrydna-viyna-v-diyi> [in Ukrainian].
9. Taranenko, M. (2016). Hibrydna viina v Ukraini: istoriia ta suchasnist. *Visnyk NTUU «KPI». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo, Issue 3/4 (31-32), 190–200*. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/25058/1/VPSP2016-3-4_190-200.pdf [in Ukrainian].

10. Iavorska, H. (2016). Hibrydna viina yak dyskursyvnyi konstrukt. *Strategic priorities*, 4 (41), 41–48. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/yavorskaya.pdf> [in Ukrainian].
11. Abbasi, A. (2020). Hybrid War Threats and Essence of Perception Management: Challenges for Pakistan. *IPRI journal*, XX (2), 1–24. URL: <https://doi.org/10.31945/iprij.200201>.
12. Arcos, R. & Smith, H. (2021). Digital Communication and Hybrid Threats. Presentation. *Icono*. 14, 19 (1), 1–14. URL: <https://icono14.net/ojs/index.php/icono14/article/download/1662/1796?inline=1>.
13. Bluszcz, J, Valente, M. (2020). The Economic Costs of Hybrid Wars: The Case of Ukraine. *Defence and peace economics*, 07.2020, 1–25. URL: <https://doi.org/10.1080/10242694.2020.1791616>.
14. Bratko, A., Zaharchuk, D., Zolka, V. (2021). Hybrid warfare – a threat to the national security of the state. *Revista de Estudios en Seguridad Internacional*, Vol. 7, (1), 147–160. URL: <http://www.seguridadinternacional.es/revista/>.
15. Demchak, C. (2020). Cybered conflict, hybrid war, and informatization wars. *Routledge Handbook of International Cybersecurity*. URL: <https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9781351038904-5>.
16. Hoffman, F. (2009). Hybrid Warfare and Challenges. *JFQ*, Vol. 52, 34–39. URL: https://www.academia.edu/22884324/Hybrid_Warfare_and_Challenges.
17. Isherwood, M. (2009). Airpower for Hybrid War. *Air Force Magazine*, Vol. 92 (10). URL: <https://www.airforcemag.com/article/1009hybrid/>.
18. Jones, M., Bachmann, S. D. (2021). Syria – A Hybrid War Case Study. *Journal of Military and Strategic Studies*, Vol. 21, Issue 1, 33–55. URL: <https://jmss.org/article/view/73754/55220>.
19. Manoilo, A., Yevstafiev, D. (2021). Information Wars and Psychological Operations as the Basis for New Generation Hybrid Wars. *Istoriya*. V. 12, Issue 6 (104). URL: <https://history.jes.su/s207987840016037-9-1/> DOI: 10.18254/S207987840016037-9.
20. Melykh, O., Korbut, A. (2020). Entertainment media in the context of hybrid war in the post-Soviet countries: the case of Ukraine. *Economic Annals-XXI*, 182 (3-4), 25–33. URL: <https://doi.org/10.21003/ea.V182-03>.
21. Osiichuk, M., Shepotylo, O. (2020). Conflict and well-being of civilians: The case of the Russian-Ukrainian hybrid war. *Economic Systems*, Vol. 44 (1), 1–31. URL: <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0939362518303960?token=0DDF783C7BBE1389C530DE9313E26B3E573F0AF042D888DAFF1D39DE6307F94D9BA9C4F4CBED3CAE14A1D40E73ED8B4B&originRegion=eu-west-1&originCreation=20220126201135>.
22. Pynnöniemi, K., Jokela, M. (2020). Perceptions of hybrid war in Russia: means, targets and objectives identified in the Russian debate. *Cambridge Review of International Affairs*. Vol. 33 (6), 828–845. URL: <https://doi.org/10.1080/09557571.2020.1787949>.
23. Tkachuk, I., Shynkarenko, R., Tokovenko, O., Svorak, S, Lavoryk, A. (2021). Hybrid threats and the transformation of the state political institute: a neo-institutional approach. *Journal of interdisciplinary research, Special Issue 11/01-XVI*. URL: http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110116/papers/A_05.pdf.

24. Wither, J. K. (2016). Making Sense of Hybrid Warfare. *Connections QJ*, 15 (2), 73–87. <http://dx.doi.org/10.11610/Connections.15.2.06>. URL: <http://connections-qj.org/article/making-sense-hybrid-warfare>.

Павленко Жанна, кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедри філософії, Національний юридический університет
імени Ярослава Мудрого, г. Харків, Україна

Антонов Артур, студент господарственно-правового факультета,
Національний юридический університет імени Ярослава Мудрого,
г. Харків, Україна

«ГИБРИДНАЯ ВОЙНА»: АНАЛИЗ ОПРЕДЕЛЕНИЙ ПОНЯТИЯ

В статье проанализированы существенные признаки понятия «гибридная война», среди которых отдельно выделены материальный и информационный компоненты; названы элементы данного класса. Обосновано, что конструирование данного понятия имеет практическое значение, поскольку от этого зависит, как государство воспринимает гибридные угрозы и как реагирует на них.

Ключевые слова: информационная война, кибервойна, гибридная война, гибридные угрозы, информационное общество.

Pavlenko Zhanna, PhD in Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Philosophy,
Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

Antonov Artur, student of the Faculty of Economics and Law Yaroslav Mudryi
National Law University, Kharkiv, Ukraine

«HYBRID WAR»: ANALYSIS OF DEFINITIONS

The article analyzes the essential features of the concept of «hybrid war», among which the material and informational components are separately highlighted; named elements of this class. It is substantiated that the construction of this concept is of practical importance, since it depends on how the state perceives hybrid threats and how it reacts to them.

Keywords: information war, cyber war, hybrid war, hybrid threats, information society.

